

Ricard Zapata-Barrero

Diversitat i política cultural. El debat teòric i el seu ús en institucions internacionals

Resum

En aquest treball s'articulen dues seccions de l'estudi sobre una proposta d'orientació política feta al *Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració* per acomodar la diversitat i incloure-la dins de l'agenda de la política cultural de l'Ajuntament de Barcelona: l'estat de la qüestió del debat que vincula diversitat i política cultural, i una anàlisi de com el concepte de diversitat cultural és present a les institucions internacionals: la UNESCO i la Unió Europea. Al final, es fa la proposta d'una política d'acomodació i d'un objectiu prioritari: fomentar una cultura de la diversitat.

Paraules clau

Cultura de la diversitat, Dinàmica social, Igualtat d'oportunitats, Interculturalitat, Política cultural

Diversidad y política cultural. El debate teórico y su uso en instituciones internacionales

En este trabajo se articulan dos secciones del estudio sobre una propuesta de orientación política hecha al Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració para acomodar la diversidad e incluirla dentro de la agenda de la política cultural del Ayuntamiento de Barcelona: el estado de la cuestión del debate que vincula diversidad y política cultural, y un análisis de como el concepto de diversidad cultural está presente en las instituciones internacionales: la UNESCO y la Unión Europea. Al final, se hace la propuesta de una política de acomodación y de un objetivo prioritario: fomentar una cultura de la diversidad.

Palabras clave

Cultura de la diversidad, Dinámica social, Igualdad de oportunidades, Interculturalidad, Política cultural

Diversity and cultural policy. The debate on theory and its use in international institutions

This article describes two sections of a study on a policy direction proposal made to the Interdisciplinary Group for Research on Immigration (Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració) to accommodate diversity and include it in Barcelona City Council's cultural policy agenda: the state of the issue of the debate linking diversity and cultural policy, and an analysis of how the concept of cultural diversity is present in international institutions: UNESCO and the European Union. At the end, there is a proposal for a policy of accommodation and a priority objective: to encourage a culture of diversity.

Key words

Culture of diversity, Social dynamics, Equal opportunities, Inter-culturalism, Cultural policy

Autor: Ricard Zapata-Barrero

Article: Diversitat i política cultural. El debat teòric i el seu ús en institucions internacionals

Referència: Educació Social, núm. 43 p57-73.

Adreça professional: Departament de Ciències Polítiques i Socials (UPF) ricard.zapata@upf.edu www.upf.edu/dcpis [Directori>Zapata]
Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració GRITIM-UPF
www.upf.edu/gritim gritim@upf.edu

▲ Diversitat i política cultural. El debat teòric i el seu ús en institucions internacionals

En el marc de l'Any del Diàleg Intercultural, una de les actuacions de l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona va ser proposar al Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració un estudi sobre una proposta d'orientació política per acomodar la diversitat i incloure-la dins de l'agenda de la política cultural de l'Ajuntament de Barcelona. El resultat ha estat l'informe *Política d'acomodació de la diversitat cultural a Barcelona* (desembre 2008) que es pot trobar a www.upf.edu/gritim/Projectes.

En aquest treball s'articulen dues seccions d'aquest estudi: l'estat de la qüestió del debat que vincula diversitat i política cultural i una anàlisi de com el concepte de diversitat cultural és present a les institucions internacionals: la UNESCO i la Unió Europea. Al final, es fa la proposta d'una política d'acomodació i d'un objectiu prioritari: fomentar una cultura de la diversitat.

Diversitat i política cultural: estat de la qüestió

Malgrat que la diversitat és un element constitutiu de la cultura, no totes les cultures assumeixen la diversitat

Malgrat que la diversitat és un element constitutiu de la cultura, no totes les cultures assumeixen la diversitat. Assumir políticament la diversitat és plantejar un repte a la forma tradicional de concebre l'acció política pública, especialment centrada en l'homogeneïtat del seu públic objectiu i receptor de polítiques. La diversitat proporciona un nou conjunt d'eines conceptuais per tal d'articular noves orientacions polítiques culturals. El fet que les ciutats comencin a incloure seriosament la seva realitat diversa és també símptoma de què ignorar políticament aquesta realitat diversa és, al mateix temps, donar l'esquena a una part cada cop més gran de la societat. I, per tant, no solament té repercussions socials, sinó també democràtiques, en tant que una part important de la societat diversa no forma part de la política cultural local.

Les ciutats van incloure els plantejaments sobre la diversitat cultural en les seves polítiques locals, en la mesura que la diversitat té múltiples significats en relació amb el contingut i els actors culturals, siguin col·lectius (a través d'associacions, comunitats, per exemple) o individuals.

'Diversitat cultural' va aparèixer com a terme clau en els debats internacionals en el sector de la cultura a finals de la dècada dels noranta. El concepte, encara avui, no ha estat adoptat per una gran majoria de ciutats. Si bé avui dia les ciutats i governs locals utilitzen conceptes com "desenvolupament cultural", "participació cultural" o "democràcia cultural" (apareguts durant les dècades de 1960 o 1970), l'aprovació de la Declaració (2002) i la Convenció (2005) sobre la Diversitat Cultural de la UNESCO, així com l'aprovació de l'Agenda 21 per a la cultura (2004) liderat per l'Ajuntament de Barcelona, han provocat un creixent interès per la diversitat cultural. Així, cada cop hi ha més ciutats que es mostren

interessades en el tema, en particular aquelles que han seguit processos de planificació cultural dins de la diversitat, com és el cas de Barcelona. Però, què diu el debat que vincula política cultural i diversitat? Quins són els principals plantejaments que podem retenir?

El debat comparteix tres premisses¹:

1. Que la política cultural pot ser analitzada com a resultat de la tradició i història d'un país o ciutat.
2. Que la política cultural s'aplica a àrees de la societat
3. Que existeix un vincle entre cultura i societat, en el sentit que es defineix cultura com una forma de vida dins de la societat.

En la seva relació amb la diversitat, l'argument també compartit és que davant les noves dinàmiques de diversitat, es fa necessari reenfocar les polítiques culturals. La diversitat en totes les seves formes planteja reptes a les formulacions tradicionals de la política cultural, fins i tot en la nostra comprensió d'interès públic que suposadament ha de servir a aquesta política cultural. També s'indica que davant el canvi de paisatge cultural, que reflecteix noves realitats socials, la política cultural s'ha de readaptar. En el cas que no ho faci, corre el perill que es produeixi una desconexió tan forta entre la diversitat de la societat i la seva política cultural fins al punt que l'activitat mateixa de la institució pugui arribar a perdre legitimitat.

T. Bennett implica també la noció de ciutadania de les institucions democràtiques en aquesta reflexió: "l'objectiu general és entendre i donar suport al desenvolupament d'una política cultural democràtica en el context de societats diverses culturalment" (T. Bennett; 2001; 11).

Aquesta reorientació de la política cultural suposa el canvi de l'homogeneïtat a la diversitat com la nova norma social que requereix un repensar dels processos, mecanismes i relacions requerides per a un desenvolupament democràtic de les polítiques culturals. En el seu sentit més ampli, la promoció de la diversitat cultural implica el suport del dret de ser diferent per a tots aquells que no estiguin situats o que puguin quedar fora de les normes socials i culturals dominants, com les persones amb discapacitat, els gais i lesbianes, les dones, els pobres, la gent gran, els immigrants i els grups indígenes.

Seguint en aquesta línia de raonament, Bennett distingeix cinc contextos que poden ajudar a orientar la direcció de les polítiques culturals en relació amb la diversitat (T. Bennett, 2001; 18):

- Contextos cívics: es refereixen a la distribució de drets cívics entre els diferents grups.
- Contextos administratius: es refereixen a com l'administració pot o no limitar el desenvolupament de les dinàmiques de diversitat, segons siguin o no centralitzades o afavoreixin o no comunitats culturals.

La promoció de la diversitat cultural implica el suport del dret de ser diferent per a tots aquells que puguin quedar fora de les normes socials i culturals dominants

- Contextos socials: es refereixen als objectius socials de les polítiques de diversitat cultural. En general, es parla de tres elements comuns: un compromís amb la diversitat, un compromís amb els principis de justícia social, i un compromís amb la continuïtat i integritat de la cultura nacional ja existent.
- Contextos econòmics: es planteja la idea que la diversitat és un recurs cultural que pot tenir beneficis econòmics i, fins i tot, convertir-se en una indústria sectorial predominant.
- Contextos conceptuals: es planteja canviar la comprensió original de cultura en termes de concepcions estètiques i d'elit social/cultural, a una concepció de la cultura més antropològica, com a forma de vida que expressen diferents grups en la societat (classes socials diferents, grups ètnics diferents, diferents nacionalitats, etc.).

En aquest mateix estudi, Bennett també parla de cinc àrees per tal d'examinar els instruments polítics amb la finalitat de promoure la diversitat:

- Esferes públiques, que comprenen les principals institucions culturals i mediàtiques.
- Canvis de dinàmiques socials, com el paper que juguen els nous mitjans de comunicació (els satèl·lits, televisió per cable i Internet) com a pràctiques culturals cada vegada més comunes entre comunitats culturals.
- Mercats culturals regulats pels governs poden tenir una incidència en si promouen o no les dinàmiques socials de la diversitat procedents de la vida associativa i comunitària.
- Vida quotidiana: es refereix a com els procediments de les polítiques culturals necessiten ajustar-se en resposta a l'increment de les diferents pautes de vida, com els recursos culturals s'utilitzen de manera diferent per diferents persones, com s'interpreten de forma diferent, etc.
- Avaluació de la diversitat requereix analitzar també la forma en com es pot avaluar la política cultural dirigida a la diversitat.

T. Bennett (2001; 20) també estableix 4 principis que reflecteixen l'enfocament de la democràcia cultural en contextos de diversitat, i el pas de les polítiques basades en el principi normatiu de l'homogeneïtat a les polítiques basades en el principi de l'heterogeneïtat:

- Dret a la igualtat d'oportunitats de participar en totes les activitats que constitueixen el camp de la cultura en la societat.
- Dret de tots els membres de la societat a tenir els mitjans culturals per poder gaudir-los efectivament dins de la societat sense tenir obligació de canviar les seves afiliacions culturals o identitats.

- Obligació dels governs de fomentar les fonts de la diversitat a través de mecanismes imaginatius fent, també, responsable totes les expressions culturals.
- Obligació de promoure la diversitat amb l'objectiu d'establir interaccions entre cultures, en lloc de fomentar-les de forma separada en enclavaments culturals.

En aquest marc de discussió, hi ha una distinció interessant entre política cultural i planificació cultural (L. Ghilardi, 2001; 123), que pot ajudar-nos a concretar la política d'acomodació de la diversitat. La diferència fonamental és que la *planificació cultural* té com a marc de referència el territori on s'aplica una política. Com indica L. Ghilardi, l'enfocament de la planificació cultural (*cultural planning approach*) emergeix com una forma de capacitar els polítics públics per tal de pensar estratègicament sobre l'aplicació dels recursos culturals. Es vincula la cultura amb altres aspectes de la vida social i econòmica, i es planteja la planificació cultural instrumentalment per crear oportunitats per a totes les comunitats. Així, si bé les *polítiques culturals* s'han pensat només en termes sectorials, la planificació cultural adopta competències territorials. La idea bàsica és vincular política cultural i territori (L. Ghilardi, 2001; 125), fins a un punt que es determina que cada territori té els seus recursos i formes d'expressió culturals diferenciades. Aquest aspecte contextual serà un eix important de la proposta de política d'acomodació de la diversitat que farem en aquest estudi.

Hi ha també una literatura que incideix en el vincle entre canvi institucional i sectorial. El punt de partida és que es necessita claredat conceptual i nous discursos per guiar polítiques culturals, que facin explícit el seu compromís amb la diversitat, més enllà de la mera retòrica.

Els nous discursos han d'anar acompanyats de compromisos envers l'acceptació de canvis i diversificació institucionals (G. Baeker, 2002; 186). En aquest marc, se subratlla que el debat més important no és tant la inclusió/exclusió de diferents tradicions culturals, sinó l'habilitat de les estructures institucionals existents de canviar. En aquest sentit s'insisteix en què es requereixen canvis dels *contorns*, com la programació, el reclutament i/o el màrqueting de la cultura. Aquest enfocament estructural serà també un dels eixos vertebradors de la proposta que farem.

Un altre argument important per als nostres propòsits és el que assenyala que l'important és l'equip que treballa la programació cultural, que ha d'estar connectat amb la realitat de la diversitat i saber interpretar les necessitats culturals del públic cada cop més divers. En aquest marc es poden produir dues rutes: una primera, que segueix oferint la mateixa programació malgrat el canvi en l'estructura cultural de la societat, i una altra, que busca variar la programació cultural per adaptar-se al nou públic objectiu, molt més divers.

Finalment, hi ha un element important d'aquesta nova orientació de la política cultural quan es vol vincular amb la diversitat existent: la dificultat de tenir

Així, si bé les *polítiques culturals* s'han pensat només en termes sectorials, la planificació cultural adopta competències territorials

indicadors que permetin fer avaluacions de les polítiques culturals. L'avaluació no pot ser solament la quantitat de públic que assisteix a un acte, sinó també la seva diversitat. Introduir el tema de la diversitat en l'avaluació de les polítiques és un tema, doncs, que requeriria atenció. No hi ha tampoc criteris clars sobre com avaluar si una programació està o no en la línia de la diversitat. En aquest marc, el debat és obert, i el requeriment d'estudis és un imperatiu per tal de validar la recerca que es fa i la demanda de vincular la política cultural amb la diversitat existent.

Finalment, també existeix la literatura que vincula diversitat amb cohesió i confiança social. L'argument bàsic l'ha formulat d'una forma clara R. Putnam (2007).² "A curt termini, la immigració i la diversitat ètnica tendeixen a reduir la solidaritat social, el capital social i a fomentar l'aïllament social".³ Aquest argument en té una sèrie d'implícits que condueixen a aquestes conclusions. El més important d'aquests és que només redueix la confiança i solidaritat en contextos inicialment homogenis.

Veurem els conflictes que resulten de la diversitat com a oportunitat per orientar la construcció d'un nou context

Des d'aquest punt de vista, el que enuncia Putnam és de sentit comú: quan varia un context inicialment homogeni i es diversifica, a curt i mig termini es produeixen conflictes i es redueix la confiança, fins al punt en què es genera un procés de socialització mutu entre tots els components de la diversitat i, llavors, entre tots construeixen un nou context. Aquesta construcció de nou context, precisament, vol contribuir a allò que anomeno com política d'acomodació de la diversitat. Per tant, veurem els conflictes que resulten de la diversitat com a oportunitat per orientar la construcció d'un nou context.

De fet, davant d'aquesta literatura centrada en els efectes negatius de la diversitat, ens situem també en una altra que busca precisament ponderar els efectes positius i beneficiaris de la diversitat per tal de consolidar la cohesió. És la que potencia l'avantatge de la diversitat (*diversity advantage*):⁴ la diversitat fomenta la creativitat i la innovació.

Concepte de diversitat cultural a les institucions internacionals: la UNESCO i la Unió Europea

Tot i que el tema que ens ocupa és el vincle entre política cultural i diversitat, especialment a escala local, sembla convenient referir-nos a l'estat de la qüestió del tema de la diversitat cultural en un marc més ampli com és l'internacional i l'europeu. Amb aquests objectius, realitzem una breu anàlisi dels discursos que la UNESCO (com a organisme internacional responsable de l'àmbit de la cultura) i la Unió Europea (com a òrgan supranacional i intergovernamental europeu) fan pel que fa a la diversitat cultural.

La diversitat cultural ha estat un tema prominent en la política cultural durant els darrers anys. *Nuestra diversidad creativa*: Informe de la Comisión Mundial de Cultura y Desarrollo (UNESCO, 1996)⁵, *In From the Margins* (Consell d'Europa, 1997)⁶ i *The Power of Culture: Intergovernmental Conference on*

Cultural Policies for Development (UNESCO, 1998)⁷ es troben entre els informes més influents que es refereixen a la diversitat cultural com un element central per al futur de la política cultural i la formulació de polítiques culturals. En general, aquests informes suposen una connexió entre diversitat i altres programes socials, culturals i polítics amb valors positius, i suposen que són objectius mútuament assolibles. Més concretament, es considera que la diversitat és un mitjà per assolir la cohesió social, un mitjà per celebrar les identitats diferenciades, alhora que es forja un nou sentiment de pertinença a una societat culturalment diversa; un punt clau en els programes de democràcia cultural, un mitjà d'enriquiment dels recursos culturals; un mitjà necessari per superar l'exclusió social; i una ajuda i incentiu per al desenvolupament cultural sostenible i la prosperitat econòmica. Així mateix, l'*Informe sobre el Desenvolupament Humà del PNUD de 2004*⁸ titulat "La llibertat cultural en el món divers d'avui" va posar de manifest la imperiosa necessitat de reconèixer les diferències, defensar la diversitat i fomentar la llibertat cultural de manera que tot el món pugui parlar la seva llengua, practicar la seva religió i participar en la creació de la seva cultura. Precisament, les idees de tots aquests informes són les que trobem recollides, com veurem més endavant, en els principals instruments internacionals sobre diversitat cultural que existeixen actualment.

Així mateix, la diversitat cultural reflecteix la multiplicitat i interacció de les cultures que coexisteixen en el món i que formen part del patrimoni comú de la humanitat. Implica, per una banda, la preservació i promoció de cultures existents i, per una altra, l'obertura a altres cultures. Amb aquesta voluntat, i davant del repte en l'actualitat per part de les comunitats locals, nacionals i internacionals de garantir la diversitat de les expressions culturals s'han creat instruments internacionals com són la Declaració (2001) i la Convenció (2005) sobre la Diversitat Cultural de la UNESCO i eines europees com la declaració de 2008 com l'Any Europeu del Diàleg Intercultural.

A. El concepte de 'diversitat cultural' a la UNESCO

Hi ha dos documents procedents de la UNESCO que mereixen atenció: la Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural (2001)⁹ i la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals (2005)¹⁰.

La Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural

Tot constatant que la cultura, en la seva rica diversitat, posseeix un valor intrínsec tant per al desenvolupament com per a la cohesió social, i que la diversitat cultural és una força motriu de desenvolupament que porta al diàleg, al respecte i a la comprensió mútua, la UNESCO va adoptar la Declaració Universal Sobre la Diversitat Cultural, en el seu mandat específic dins de les Nacions Unides sobre la preservació i promoció de la diversitat de les cultures. La Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural va ser adoptada per unanimitat per la Conferència General en la seva 31a reunió el 2 de novembre de 2001. La Declaració va sorgir del desig dels Estats membres per tal de definir un instrument que servís de marc normatiu, en el context de la globalització, amb vista a elaborar les seves polítiques culturals nacionals, en

el respecte de les regles internacionals i dels drets fonamentals. És la primera vegada que la comunitat internacional posseeix un instrument legal que elevi la diversitat cultural a categoria de “patrimoni comú de la humanitat”.

Sense voler fer una anàlisi exhaustiva, apuntar que la UNESCO en els seus documents i discursos quan parla de la diversitat pel que fa al tema de la cultura, té en compte no només la diversitat cultural sinó també la diversitat lingüística, la diversitat de les expressions culturals i la diversitat de continguts en la informació.

La Declaració té per objectiu respondre a dues preocupacions principals: en primer lloc, assegurar el respecte a les identitats culturals amb la participació de tots els pobles en un marc democràtic; i, en segon lloc, contribuir a l'emergència d'un clima favorable a la creativitat de tots, fent així de la cultura un factor de desenvolupament.

La Declaració conté, a més, una sèrie d'orientacions d'un pla d'acció per a la seva aplicació de cara a què els Estats membres es comprometin a prendre mesures apropiades per tal de: difondre àmpliament la Declaració i fomentar la seva aplicació efectiva; desenvolupar la definició dels principis, normes i pràctiques en els plans nacional i internacional, així com dels mitjans de sensibilització i les formes de cooperació més adients per a la salvaguarda i la promoció de la diversitat cultural; afavorir l'intercanvi de coneixements i de les pràctiques recomanables en matèria de pluralisme cultural; avançar en la comprensió i la clarificació del contingut dels drets culturals; salvaguardar el patrimoni lingüístic de la humanitat i donar suport a l'expressió, la creació i la difusió del major nombre possible de llengües; fomentar la diversitat lingüística –respectant la llengua materna– i estimular l'aprenentatge del plurilingüisme; i elaborar polítiques culturals que promoguin els principis de la Declaració.

Com a conclusió, la Declaració universal de la UNESCO sobre la diversitat cultural ha representat un pas decisiu cap a la consideració de la diversitat cultural com a factor de desenvolupament sostenible. A tall de resum, convé recordar que algunes de les accions que la UNESCO assumeix per fomentar la diversitat cultural volen garantir una coexistència harmoniosa i una convivència pacífica, a través del respecte dels drets humans, la promoció del diàleg intercultural i la lluita contra el racisme, i defensar la diversitat creativa i la multiplicitat de les expressions culturals, a través del patrimoni material immaterial, les llengües en perill, les expressions culturals contemporànies, artesanía, el contingut creatiu a la ràdio, la televisió i els nous mitjans de comunicació, i la diversitat cultural i lingüística a l'educació.

La Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals

La Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, va ser aprovada pel ple de la 33a Conferència General de la UNESCO, el 20 d'octubre de 2005, fruit d'una proposta de la Xarxa Internacional de Polítiques Culturals, per tal de donar resposta a la creixent preocupació

internacional de governs i societats civils sobre la preservació de la diversitat cultural, conscients que la diversitat cultural constitueix un patrimoni comú de la humanitat que s'ha de valorar i preservar, i que contribueix a la cohesió social, la vitalitat de la democràcia i la identitat dels pobles, tots ells components essencials del desenvolupament social i econòmic.

La Xarxa és una tribuna internacional que permet als ministres de Cultura examinar temes emergents de política cultural. Entre els seus objectius fonamentals hi ha el d'assegurar que la diversitat lingüística i cultural sigui considerada com a part integrant fonamental de la reflexió mundial sobre el desenvolupament. A través del Grup de treball sobre la Diversitat Cultural i la Globalització, aquesta organització ha estat la que ha treballat intensament a favor de l'adopció de la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, tal com mostra la Declaració de Lucerna.¹¹

Cal dir que aquesta Convenció constitueix –juntament amb la de 1972, relativa a la Protecció del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural, i la de 2003 per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial– un dels tres pilars de la conservació i promoció de la diversitat creativa.

El principi de respecte dels drets humans i de les llibertats fonamentals, el principi d'igual dignitat i respecte a totes les cultures i el principi d'accés equitatiu (entès com l'accés equitatiu a una gamma rica i diversificada d'expressions culturals de totes les parts del món i l'accés de les cultures als mitjans d'expressió i difusió) són alguns dels principis rectors en què es basa la Convenció.

L'objectiu general de la Convenció és reforçar les cinc anelles inseparables de la mateixa cadena: la creació, la producció, la distribució, l'accés i el gaudi de les expressions contingudes en les activitats culturals, els béns i els serveis. I en particular, la Convenció mira de reafirmar el dret sobirà dels Estats en l'elaboració de les polítiques culturals, reconèixer la naturalesa específica dels béns i serveis culturals com a vectors de transmissió d'identitat, valors i sentit; i reforçar la cooperació i la solidaritat internacional amb vista a afavorir les expressions culturals de tots els països.

En la seva tasca per contribuir al debat internacional sobre la diversitat cultural i a la seva conceptualització, en el text de la Convenció apareixen definicions relacionades amb terminologia *cultural*, com ara diversitat cultural, contingut cultural, expressions culturals, activitats, béns i serveis culturals, indústries culturals, polítiques i mesures culturals, protecció i interculturalitat. Pel que fa a l'objecte del nostre estudi volem destacar les que fan referència a 'diversitat cultural' i 'interculturalitat'. D'aquesta manera, diversitat cultural "es refereix a la multiplicitat de formes en què s'expressen les cultures dels grups i societats. Aquestes expressions es transmeten dins i entre els grups i les societats. La diversitat cultural es manifesta no solament en les diverses formes en què s'expressa, enriqueix i transmet el patrimoni cultural de la humanitat mitjançant la varietat d'expressions culturals, sinó també a través de diverses maneres de creació artística, producció, difusió, distribució i gaudi de les expressions

L'objectiu general de la Convenció és reforçar la creació, la producció, la distribució, l'accés i el gaudi de les expressions contingudes en les activitats culturals, els béns i els serveis

culturals, siguin quins siguin els mitjans i tecnologies utilitzats”. Mentre que la interculturalitat “es refereix a la presència i interacció equitativa de diverses cultures i a la possibilitat de generar expressions culturals compartides, adquirides per mitjà del diàleg i d’una actitud de respecte mutu”.¹²

En conclusió, i segons els seus promotors, aquesta Convenció ve a cobrir el buit existent fins aleshores, des del punt de vista de la diversitat cultural, en el governament internacional relatiu a la cooperació i als drets i obligacions en matèria de polítiques culturals internacionals. Així mateix, ha d’ajudar els països a retenir la capacitat de promoure polítiques culturals necessàries en altres fòrums internacionals, en particular en acords comercials.

B. El concepte de diversitat cultural a la Unió Europea

La diversitat cultural europea es plasma en les llengües, la literatura, les arts escèniques, les arts visuals, l’arquitectura, l’artesanía, el cinema i la radiodifusió. Totes aquestes manifestacions, vinculades a un país o a una regió concrets, formen part al mateix temps del patrimoni cultural comú europeu. Pel que fa al cas, la Unió Europea persegueix un doble objectiu: per una banda, conservar i fomentar aquesta diversitat, i, per una altra, fer-la accessible a altres.

Per tal d’aconseguir aquests objectius, la Unió Europea ha explicat en diversos documents, com són la Constitució Europea¹³ i la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea,¹⁴ aquesta voluntat i també s’ha dotat d’alguns instruments com la recent Declaració de l’Any Europeu del Diàleg Intercultural (2008), establert per la Decisió n. 1983/2006/CE del Parlament Europeu i el Consell, de 18 de desembre de 2006.¹⁵

La Constitució Europea i la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea

Pel que fa als documents, la Constitució Europea a l’article II-82 explicita que “La Unió respecta la diversitat cultural, religiosa i lingüística”, d’acord amb els articles 21 i 22 del Capítol III sobre Igualtat de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, adoptada el 2000. Així, l’article 22 de la Carta declara el respecte de la UE a la diversitat lingüística, i l’article 21 prohibeix la discriminació per raons de llengua, entre altres, com raons de gènere, raça, color, origen ètnic o social, etc.

Sense ganes de ser exhaustius, cal assenyalar que la diversitat lingüística és l’element al qual el discurs institucional de la Unió Europea sobre diversitat hi presta més atenció, en la mesura que es considera la diversitat lingüística com un pilar democràtic i cultural de la Unió. Aquest reconeixement especial ve donat, en primer lloc, pel fet que la UE és conformada per 27 Estats membres amb 23 llengües oficials diferents i, en segon lloc, perquè la diversitat lingüística és avui més patent que mai atès el nombre de contactes i relacions amb estrangers, fruit dels intercanvis d’estudiants, la immigració, els negocis, el turisme i, en general, pel món globalitzat en què vivim. Aquest principi, a més, no només s’aplica a les 23 llengües oficials de la UE, sinó també a la multitud de llengües regionals i minoritàries parlades per diversos grups de població.

L'Any Europeu del Diàleg Intercultural 2008

La proclamació de l'any 2008 com l'Any Europeu del Diàleg Intercultural ve donada pel lloc central que en l'actualitat ocupa el diàleg intercultural en les prioritats polítiques internacionals. Tal com declara el Consell Europeu en la seva Decisió, el diàleg intercultural contribueix a una quantitat de prioritats estratègiques de la Unió Europea, com són el respecte i la promoció de la diversitat cultural, tot promovent el compromís de la solidaritat, justícia social i cohesió reforçada de la Unió Europea, permetent que la Unió Europea faci sentir la seva veu i portant a terme noves associacions efectives amb països veïns. Amb aquest objectiu, la UE s'ha dotat d'aquest instrument únic de sensibilització i de promoció del sector cultural a fi de facilitar que els ciutadans puguin gestionar la nostra diversitat cultural.

La diversitat cultural derivada de les successives ampliacions de la Unió Europea, de la mobilitat resultant del mercat únic, dels fluxos migratoris, dels intercanvis amb la resta del món, és avui una realitat de les nostres societats que requereixen una presa de decisions adequades a Europa. En tractar-se la cultura d'un factor d'integració social i de desenvolupament de la identitat ciutadana, promoure i facilitar el diàleg intercultural, com a prioritat declarada, contribueix a la cohesió social, a l'acceptació d'identitats culturals i de creences diferents dins de la ciutadania europea. Des d'aquesta perspectiva el diàleg intercultural es presenta com un factor de creixement i de qualitat de vida, i convida els ciutadans europeus i tots aquells que viuen a la Unió Europea a prendre part en la gestió d'aquesta diversitat cultural i com a eina imprescindible per fer front a la incomprensió entre cultures, configurant-se com un dels mitjans més eficaços per a la prevenció i solució de conflictes.

El diàleg intercultural es presenta com un factor de creixement i de qualitat de vida

Davant d'aquesta perspectiva i en el context d'una Unió Europea cada cop més multicultural, el desenvolupament de les competències interculturals i l'adopció d'iniciatives com la de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural (AEDI) 2008 per a la promoció del diàleg intercultural és fonamental.

L'AEDI reconeix que la gran diversitat cultural d'Europa constitueix un avantatge únic. L'any convida tots aquells que viuen a Europa a explorar els beneficis del nostre ric patrimoni culturals i les oportunitats d'aprendre de les diferents tradicions culturals. Amb aquest any es pretén sensibilitzar els ciutadans, especialment els joves, sobre els reptes que implica l'acceptació del principi de la diversitat cultural augmentant la consciència dels europeus en la solidaritat, respecte i comprensió d'altres cultures, convertint així el diàleg intercultural en un element transversal prioritari en les polítiques comunitàries en la mesura en què permet establir sinèrgies amb altres polítiques comunitàries internes que busquen la cohesió social i amb polítiques comunitàries externes que tracten de millorar les relacions i la cooperació amb altres regions.

D'aquesta manera, es pretén contribuir a què la cultura es constitueixi en un dels elements integradors d'Europa i representi una dimensió essencial de la ciutadania i que el diàleg intercultural, plantejat com a procés permanent i estable que al 2008 tindrà el seu punt d'inflexió amb aquesta iniciativa, permeti

a la societat europea ser un referent mundial en la promoció i protecció de la diversitat cultural i en la cooperació entre cultures.

La iniciativa de l'Any Europeu del Diàleg respon així a la necessitat ara de polítiques culturals i educatives basades no solament en un discurs relativista de respecte a l'altre, sinó en orientacions i capacitats de comunicació i diàleg intercultural, és a dir, de convivència entre cultures.

Conclusions: Política d'acomodació de la diversitat i Cultura de la diversitat¹⁶

Aquestes reflexions sobre els contextos, les àrees i els principis d'orientació de les polítiques culturals que tinguin en compte la diversitat poden constituir un marc adequat per a una reflexió àmplia a l'entorn de la política cultural d'una ciutat que es prengui la diversitat de la seva societat seriosament. Assumint ja la diversitat com a dinàmica real d'una gran ciutat, s'ha de fer un pas més i considerar la diversitat com una cultura en si mateixa i, per tant, com una orientació cultural de les polítiques culturals. En aquest sentit proposem que la política cultural destinada a la gestió de la diversitat es denomini política d'acomodació de la diversitat.¹⁷

Les ciutats han de convertir en oportunitat les seves dinàmiques socials. En aquest marc, davant de les noves dinàmiques de diversitat, s'han d'assentar les bases d'un compromís continuat amb la diversitat. La que no solament constata que una ciutat és diversa culturalment, sinó la que proclama que la mateixa diversitat és una cultura que ha de fomentar.

Aquesta és una de les premisses bàsiques de les polítiques d'acomodació de la diversitat. Fomentar una cultura que faci possible la convivència de totes les cultures

Aquesta és una de les premisses bàsiques de les polítiques d'acomodació de la diversitat. Fomentar una cultura que faci possible la convivència de totes les cultures: *la cultura de la diversitat*. Hem de ser conscients que s'estan creant espais socials totalment nous. Hem de provocar trobades entre marroquins i xinesos, equatorians / peruans i francesos, anglesos / argentins i pakistanesos. Aquesta orientació política vincula tres pilars:

- Reconeixement i pluralisme. Cal fomentar el coneixement mutu, i valors d'acceptació de la diferència.
- Convivència i cohesió cultural
- Interacció entre cultures. No només s'ha de fomentar el diàleg, sinó la cruïlla de cultures.

Tota ciutat ha de contribuir a socialitzar una cultura de la diversitat, inspiradora per a totes les expressions culturals, i llenguatge compartit per a la cohesió social. Una cultura que no es compromet amb la diversitat ha de ser el problema a resoldre. Les ciutats han de donar suport a la creativitat i als projectes culturalment innovadors sorgits de l'entrecruament de cultures. Això implica

una interacció continuada entre societat i cultura que ha de continuar. Les propostes d'acció que es presentin des de les polítiques públiques han d'aspirar a consolidar aquest vincle amb la societat, i evitar que les noves formes de diversitat provoquin separació amb la "societat diversa" de la ciutat.

Una d'aquestes primeres accions és ampliar el públic-objectiu de les polítiques culturals. Això implica no només que els Ajuntaments tinguin en compte totes les perspectives que genera la diversitat, sinó també uns reconeixements mínims institucionals que bé podria tenir la forma d'un Pacte social per una cultura de la diversitat. En destaquem tres:

- *Els avantatges de la diversitat.* Es rebutja tot vincle sense fonaments amb conflicte i desconfiança social. La diversitat és la principal font inspiradora per a la innovació i la creativitat. S'ha de reconèixer el que es vol evitar. Per exemple, tot foment exòtic de la diferència i el folklore cultural; o bé retroalimentar una mateixa comunitat fins a provocar un "autisme cultural"; que una producció cultural sigui font de conflicte per a altres; generalitzar una comunitat sense expressar la seva diversitat també interna; evitar l'exclusió cultural provocada per les mateixes institucions.
- *Normalitzar la diversitat en tots els espais públics.* Es pot fomentar la diversitat sense necessitat de fer-la explícita, sinó de manera indirecta, tot incorporant membres d'orígens diferents en personals de museus, biblioteques, programacions de TV com informatius, per exemple. La diversitat ha de ser tan visible i quotidiana que deixi de ser un tema de debat social i polític. Hem d'aconseguir que la diversitat formi part dels nostres implícits socials.
- *La diversitat pertany a la nostra tradició catalana.* Reconèixer la diversitat no implica relativitzar la nostra tradició catalana, sinó contribuir al seu procés de construcció, tot incorporant aquesta nova dinàmica en la seva ja llarga història d'entrecreuament de cultures. Cal que les noves comunitats culturals coneguin la nostra història i tradicions basades en institucions diferenciades i llengua pròpia.

La política d'acomodació de la diversitat no és retòrica, és una proposta seriosa amb sentit de futur pràctic. S'aplica en un marc on es vincula societat i cultura, tenint en compte la doble direcció, és a dir, entendre "socialment la cultura", i "culturalment la societat". La diversitat és una dinàmica cultural que s'ha de gestionar políticament i socialment. La diversitat és una cultura, la cultura pública comuna de la nostra societat. Les polítiques culturals dels Ajuntaments han de treballar amb sentit generacional. Estem ara més que mai dissenyant la nostra història de compromís amb la diversitat.

Ricard Zapata-Barrero
Departament de Ciències Polítiques i Socials
Universitat Pompeu Fabra

Bibliografia

- Aguinaga, J.** (1999), "International Perspective-View of the Concept of Diversity in Other Countries". *Journal of Library Administration*. Vol. 27, n. 1-2, pp. 171-190. Arizona State University.
- Amin, A.** (2002) [en línia], "Ethnicity and The Multicultural City Living with Diversity". *Report for the Department of Transport, Local Government and the Regions and the ESRC Cities Initiative*. University of Durham. < http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/ash_amin.pdf > [Consulta: febrer 2009].
- Baeker, G.** (2002) [en línia], "Sharpening the Lens: Recent Research on Cultural Policy, Cultural Diversity, and Social Cohesion". *Canadian Journal of Communication*, Vol. 27, nº 2. <<http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1293>> [Consulta: desembre 2008].
- Balint, P.** (2006), "Respect Relationships in Diverse Societies". *Res Publica*, Vol. 12, n.1, pp. 35-37. <<http://resources.metapress.com/pdf-preview.axd?code=e86476361u622307&size=larger>> [Consulta: desembre 2008].
- Bennett, T.** (2001) [en línia], "*Differing Diversities: Transversal Study on the theme of cultural policy and cultural diversity*". Council of Europe. Strasbourg. <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Completed/Diversity/EN_Diversity_Bennett.pdf> [Consulta: desembre 2008].
- Ghilardi, L.** (2001), "Cultural Planning and Cultural Diversity" a Bennett, T. (ed.) *Differing Diversities: Cultural Policy and Cultural Diversity*. Council of Europe Publishing. Strasbourg.
- Goodhart, D.** (2004), "Too diverse?". *Prospect Magazine*, Issue 95. London. <<http://www.cceia.org/media/goodhart.pdf>> [Consulta: desembre 2008].
- Igasaki, P.** (2008) [en línia], "EEO Corner: Diversity - What a Concept!". *Imdiversity.com* <http://www.imdiversity.com/villages/Careers/articles/igasaki_eecorner_diversity_intro.asp> [Consulta: desembre 2008].
- Kymlicka, W.; Norman, W.** (2000), *Citizenship in diverse societies*. Oxford University Press. Oxford, pp. 1-41.
- Leigh, A.** (2006), "Diversity, Trust and Redistribution". *Dialogue*, Vol. 25, n. 3, pp. 43-49.
- Putnam, R.** (2007), "*E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 30, n. 2.
- Reeskens, T.** (2007) [en línia], "Defining Social Cohesion in Diverse Societies. A Durkheimian-based Analysis of Trust and Normative Consensus in Ethnically Diverse Societies". American Political Science Association. Chicago, pp. 34 <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/1/1/5/7/pages211577/p211577-1.php> [Consulta: desembre 2008].
- Wood, P.; Landry, C.** (2008), *The Intercultural city*, Earthscan. Londres.
- Zachary, G. P.** (2003), *The diversity advantage Multicultural Identity in the New World Economy*. Westview. Boulder, Colorado.
- Zapata-Barrero, R.** (2002), *L'hora dels immigrants: esferes de justícia i polítiques d'acomodació*. Proa. Barcelona. (Trad. castellana: *El turno de los inmigrantes: esferas de justicia y políticas de acomodación*. Imsero, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social).
- Zapata-Barrero, R.** (2004a), *Immigración, innovación política y cultura de acomodación en España: Un análisis comparativo entre Andalucía, Cataluña,*

la Comunidad de Madrid y el Gobierno Central. Editorial CIDOB. Barcelona. Zapata-Barrero, R. (2004b), *Multiculturalidad e inmigración*. Editorial Síntesis. Madrid.

Documentació institucional

Ajuntament de Barcelona (2004a) [en línia]. “Agenda 21 de la cultura”. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. <http://www.agenda21culture.net/docs/Doc1_en_fr_es.pdf> [Consulta: setembre 2008].

Consell d’Europa (1997) [en línia]. *In from the margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe*. The European Task Force on Culture and Development Council of Europe Publishing. <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Source/Resources/Publications/Culture/InFromTheMargins_EN.pdf> [Consulta: desembre 2008].

UNESCO (1996) [en línia]. *Nuestra diversidad creativa*. Informe de la Comisión Mundial de Cultura y Desarrollo. Publicaciones UNESCO. París. <<http://www.unesco.org.uy/centro-montevideo/diversidadcreativa.pdf>> [Consulta: desembre 2008].

UNESCO (1998) [en línia]. *The Power of Culture: Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development. Background document*. Publicaciones UNESCO. Estocolmo. <http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=18726&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html> [Consulta: desembre 2008].

UNESCO (2001) [en línia]. “Declaración Universal de la UNESCO sobre la Diversidad Cultural”. Publicaciones UNESCO. París <<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>> [Consulta: desembre 2008].

UNESCO (2005) [en línia]. “Convención sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales” Octubre 2005. Publicaciones UNESCO. París <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919s.pdf>> [Consulta: desembre 2008].

-
- 1 Hem considerat la següent literatura: J. A. Aguinaga (1999), W. Kymlicka i W. Norman (2000), T. Bennett (2001), L. Ghilardi (2001), G. Baeker (2002), A. Amin (2002), D. Goodhart (2004), P. Balint (2006), A. Leigh (2006), T. Reeskens (2007). P. Igasaki (2008).
 - 2 El vincle entre diversitat i confiança i cohesió socials és tractat en molta literatura sobre la diversitat. Vegeu entre altres, T. Bennett (2001), D. Goodhart (2004), A. Leigh (2006), P. Balint (2006) que vincula diversitat amb respecte, T. Reeskens (2007).
 - 3 Original anglès, traduït per l'autor. “In the short run, immigration and ethnic diversity tend to reduce social solidarity, social capital and foster Social Isolation.
 - 4 Vegeu, entre altres, G. Pascal Zachary (2003), que analitza els avantatges d’aquesta nova dinàmica de barreja entre cultures, des del punt de vista de l’economia mundial. També el cap. 6 del recent estudi de P. Wood i C. Landry (2008).
 - 5 Més informació sobre l’informe, es troba disponible a: <http://www.unesco.org.uy/centro-montevideo/diversidadcreativa.pdf> [Consulta: desembre 2008].

- 6 Per ampliar informació sobre l'Informe vegeu: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Source/Resources/Publications/Culture/InFromTheMargins_EN.pdf [Consulta: desembre 2008].
- 7 Per obtenir més informació sobre la conferència accedir a: http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=18726&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [Consulta: desembre 2008].
- 8 Per obtenir més informació sobre l'Informe complet vegeu: http://www.impactalliance.org/ev02.php?ID=11317_201&ID2=DO_TOPIC [Consulta: febrer 2008].
- 9 La Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural es troba disponible a: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf> [Consulta: desembre 2008].
- 10 Per a més informació sobre la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals vegeu: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919s.pdf> [Consulta: desembre 2008].
- 11 Per a més informació sobre la Declaració de Lucerna i la Xarxa Internacional de Polítiques Culturals visitar: http://www.incp-ripc.org/meetings/2001/statement_s.shtml [Consulta: desembre 2008].
- 12 Les definicions es troben recollides a l'Apartat III, Article 4 sobre Definicions, del document de la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, pp. 4 i 5 <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919s.pdf>> [Consulta: desembre 2008].
- 13 Per veure el document complet visitar: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:ES:HTML> [Consulta: desembre 2008].
- 14 El document complet de la Carta es troba disponible a: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_es.pdf [Consulta: desembre 2008].
- 15 Diari Oficial de la Unió Europea L 412 de 30.12.2006, pp. 44-50 <http://www.mcu.es/cooperacion/docs/MC/AEDI2008/Decision_AEDI.pdf> [Consulta: desembre 2008].
- 16 Aquesta part és una versió adaptada d'un article d'opinió aparegut amb el títol "Cultura de la Diversidad", *La Vanguardia*, 31 setembre; 17(2009). Hem ampliat el discurs a tots els ajuntaments i no solament a l'Ajuntament de Barcelona.
- 17 El concepte d'acomodació ja ha estat objecte de definició en altres estudis (vegeu R. Zapata-Barrero, 2002, 2004a, 2004b).